

Mottagare

Tekniska nämnden

Förfrågan om huvudmannaskap

Förslag till beslut

- Region Gotland, tekniska nämnden åtar sig huvudmannaskap för avhjälpandeåtgärder vid objektet Källungesågen i Källunge (Källunge Larsarve 1:30). Förfrågan avser huvudmannaskap för arbetet med saneringsåtgärder vid objektet. Detta förutsatt att huvudmannaskapet och det fortsatta arbetet till fullo finansieras med hjälp av statliga bidrag från Länsstyrelsen/Naturvårdsverket.

Sammanfattning

I Sverige pågår en omfattande utredning och sanering av förorenade markområden. Ansvaret för att åtgärda föroreningarna ligger i första hand hos den som orsakade dem, eller i vissa fall hos fastighetsägaren. I äldre nedlagda verksamheter där ingen ansvarig finns kvar, kan bidrag sökas från Naturvårdsverket för undersökningar och åtgärder. Kommunerna spelar en viktig roll genom att agera som huvudman för dessa åtgärder.

Källungesågen, belägen på Gotland, var en plats där impregnering och doppning av virke ägde rum mellan 1938 och 1975. Dessa processer involverade ämnen som koppar, krom, arsenik och dioxin. Föroreningarna har spridit sig i marken, ytvatten och sedimenten, och det finns en påtaglig risk för miljön och människors hälsa.

Länsstyrelsen har preliminärt bedömt att både verksamhetsutövaren och fastighetsägaren delar ansvaret för kostnaderna för saneringen. För de kostnader som inte kan kopplas till något specifikt ansvar, kan man söka bidrag och stöd från Naturvårdsverket. Det finns ett behov av att åtgärda föroreningen enligt föreslagna åtgärder för att minimera risken för spridning till ytvatten och grundvatten samt skydda hälsa och miljö. Höga halter av arsenik har uppmätts i mark, ytvatten, sediment och grundvatten.

Länsstyrelsen har vänt sig till Region Gotland med en förfrågan om att agera som huvudman för saneringen. Saneringsarbetet följer Naturvårdsverkets kvalitetsmanual och kommer att innefatta flera faser, inklusive ställningstagande, planering, ansökan om åtgärdsmedel och genomförande av åtgärderna.

Bakgrund

I Sverige pågår det ett omfattande arbete med att utreda och sanera förorenade markområden. Ansvaret för att åtgärda föroreningarna ligger i första hand hos den som orsakade dem, men det kan även vara fastighetsägarens ansvar i vissa fall. För äldre nedlagda verksamheter där ingen ansvarig längre finns kvar, kan man söka ekonomiskt stöd från Naturvårdsverket för undersökningar och åtgärder.

Stödsystemet för detta arbete involverar i stor utsträckning kommunerna, som fungerar som huvudmän och hjälper till med undersökningar och åtgärder. Ansökningar om stöd görs hos Länsstyrelsen, som sedan ansöker om bidrag från Naturvårdsverket. De exakta reglerna för vilka bidrag som kan ges och hur stora de kan vara finns i förordningarna (2004:100) om statsbidrag för avhjälpande av föroreningskador och (2022:98) om statligt stöd till åtgärder för efterbehandling av föroreningskador.

Det finns även ett historiskt exempel där Gotlands kommun (nu Region Gotland) tidigare har accepterat att agera som huvudman för sanering av förorenade områden, men detta måste prövas och finansieras individuellt i varje enskilt fall enligt ett protokoll från 2002.

Historik

Källungesågen ligger 20 km nordost om Visby vid länsväg 147 mot Slite. Fastigheten Källunge Larsarve 1:30 är cirka 10 hektar stor, sträcker sig norr och söder om vägen, och omges av skog. Söder om vägen finns även fastigheten Lillbäls 1:13 med ett bostadshus.

Sågverksamheten på platsen pågick mellan 1938 och 1975, totalt 37 år. Under denna tid användes CCA-medel (innehållande koppar, krom och arsenik) för tryckimpregnering av trävirke. Koppar skyddade träet mot rötsvampar, och krom fixerade impregneringen. Impregneringen skedde i en byggnad, och virket torkades sedan utomhus, vilket ledde till att impregneringsvätska droppade på marken. Under de sista 3–4 åren användes också klorfenol för blånadsskydd, innehållande dioxin.

Det impregnerades cirka 1 200 m³ virke per år enligt uppgifter från Mälarskog (1994), vilket skulle innebära 36 000 m³ virke under verksamhetstiden. Impregneringsvätskan var Bolidensalt K33, och det användes cirka 200 liter per kubikmeter impregnerat virke. Totalt kan det ha använts cirka 7 200 m³ vätska under hela verksamhetstiden, eller cirka 240 m³ per år. Norr om vägen användes området främst för upplag av sågat virke, inklusive äldre impregnerat virke.

Tidigare undersökningar och åtgärder

Området har genomgått flera undersökningar och åtgärder på grund av miljöproblem och föroreningar. Nedan följer en sammanfattning av de viktigaste punkterna och händelserna som beskrivs:

1. Platsen: Fastigheten Källunge Larsarve 1:30 på Gotland var en plats för tidigare sågverksverksamhet känd som Källungesågen.
2. Undersökningar: Flera miljötekniska markundersökningar och provtagningar har genomförts på platsen under olika tidsperioder:
 - AB PentaCon utförde en förstudie av miljötekniska markundersökningar i maj 2009.

- Senare, i februari 2014, genomförde AB PentaCon en uppföljande miljöteknisk markundersökning.
- Åtgärder för att hantera förorenad jord i diket söder om det gamla verksamhetsområdet utfördes och kontrollprovtagning genomfördes i oktober 2015.
- Ytterligare provtagning och tätning av dräneringsledning genomfördes i februari 2016.
- Torv lades ut i diket för att filtrera metaller i februari 2016.
- En sammanställning av grundvattenprovtagning genomfördes i maj 2018.
- Wescon Miljökonsult AB genomförde en fördjupad riskbedömning, åtgärdsutredning och riskvärdering i november 2021.

3. Akuta åtgärder: Akuta åtgärder har vidtagits för att stoppa spridning av föroreningar via ytvatten, särskilt i diket söder om det gamla verksamhetsområdet.

4. Behov av riskreduktion: Resultaten från undersökningarna har visat att det finns ett behov av att minska riskerna i området i jämförelse med Naturvårdsverkets generella riktvärden. Detta indikerar att föroreningarna är allvarliga och kräver ytterligare åtgärder och riskhantering.

Det är uppenbart att området har varit föremål för omfattande miljöutredningar och insatser för att hantera föroreningar och minimera risker. Wescon Miljökonsult AB:s arbete med en fördjupad riskbedömning och åtgärdsutredning i november 2021 är särskilt relevant för att identifiera de specifika åtgärder som kan krävas för att hantera föroreningarna och skydda miljön i området.

Sammanfattning av föroreningssituationen

Undersökningar visar på att jorden är förorenad av arsenik, krom, koppar och oljeprodukter, det är dock arsenik som är den styrande föroreningen. Det har uppmätts höga halter av främst arsenik i mark, ytvatten, sediment och grundvatten. Undersökningar visar att arsenik enbart har påträffats i halter över riktvärde för dricksvatten lokalt i industribrunn intill impregneringsbyggnad. Det beror på spridning av CCA-medel och förorenat markvatten längst brunnen till det djupa grundvattnet. Brunn på grannfastigheten och bergborrade brunnar söder om fastigheten i förmodad strömningsriktning har inte påvisat några förhöjda arsenikhalter. Risk för spridning av förorening till grundvatten bedöms vara försumbar p.g.a. den mäktiga lermoränen som fungerar som ett skydd. För att minska spridning till och i ytvatten har en delåtgärd genomförts under 2015/2016 med schakt i dike och banvall samt tätning av dräneringsledning och installation av torvfilter i diket. Åtgärden gav en begränsad effekt och nya undersökningar påvisar förhöjda halter av

arsenik i sediment. Det finns behov av åtgärder inom det f.d. verksamhetsområdet. Arsenikhalter i jord och sediment över 50 mg/kg TS behöver åtgärdas för att föroreningen inte ska utgöra oacceptabla risker för människor och miljö.

Totalt beräknas cirka 9 000 m³ jord omfattas varav 30 ton sediment och 320 ton oljeförorenade massor. Objektet har riskklass 1 enligt MIFO-modellen.

Ansvar

Inom fastigheten Källunge Larsarve 1:30, Gotlands kommun, bedrevs impregnering och dopkning av virke under totalt 37 år. Länsstyrelsen har gjort en preliminär bedömning av ansvaret för bärande av kostnader vid efterbehandling av området. Bedömningens slutsatser är att verksamhetsutövaren har ett begränsat ansvar och att ansvaret delas med fastighetsägaren. För resterande del av kostnader som det saknas ansvar för får det sökas bidrag/stöd från Naturvårdsverket. En uppdaterad ansvarsutredning kommer bifogas huvudmannens ansökan om åtgärdsmedel när en sådan blir aktuell.

Det fortsatta arbetet

Länsstyrelsen ser ett behov av att åtgärda föroreningen enligt åtgärdsförslag för att undanröja risken för spridning till yt- och grundvattnet samt undanröja risken för hälsa och miljö. Föroreningarnas farlighet bedöms som mycket hög.

Länsstyrelsen vänder sig nu till Region Gotland med en förfrågan om man kan agera huvudman.

Arbetet med undersökning och sanering av förorenade områden följer

Naturvårdsverkets kvalitetsmanual. Manualen delar in arbetet i olika faser. Det fortsatta arbetet sker lämpligen i följande ordning:

1. Ärendet lämnas till Region Gotland för ställningstagande om kommunalt huvudmannaskap.
2. Vid positivt besked från Region Gotland planeras kommande åtgärder inledningsvis gemensamt mellan länsstyrelsen och Region Gotland.
3. En ansökan för åtgärdsmedel skickas in till Naturvårdsverket.
4. Om åtgärdsmedel erhålls genomförs samt rapporteras åtgärderna.

Om ytterligare medel behöver sökas hos Naturvårdsverket görs detta enligt gällande praxis.

Ovanstående punkter sker i nära samråd mellan länsstyrelsen och Region Gotland.

Bedömning

Samhällsbyggnadsförvaltningen ser ett behov av att åtgärda föroreningen för att undanröja risken för spridning till markmiljö, grundvatten och ytvatten. Samt undanröja risken för hälsa och miljö. Det har uppmätts höga halter av främst arsenik i mark, ytvatten, sediment och grundvatten. Undersökningar visar att arsenik enbart har påträffats i halter över riktvärde för dricksvatten lokalt i industribrunn intill impregneringsbyggnad.

Länsstyrelsen har gjort en preliminär bedömning av ansvaret för bärande av kostnader vid efterbehandling av området. Bedömningens slutsatser är att verksamhetsutövaren har ett begränsat ansvar och att ansvaret delas med fastighetsägaren. För resterande del av kostnader som det saknas ansvar för får det sökas bidrag/stöd från Naturvårdsverket

Samhällsbyggnadsförvaltningen anser att huvudmannskap bör antas för objektet Källungesågen i Källunge (Källunge Larsarve 1:30) Relevanta konsekvensanalyser för sammanhanget;

Barn- och genusperspektiv – Objektet kan på sikt påverka de exponerade grupperna som bedöms vara barn och vuxna som bor i närområdet. Även barn och vuxna som besöker området tillfälligt för exempelvis lek, rekreation eller svamp och bärplockning, bedöms också vara djur som vistas i området och dricker av ytvattnet i diket. En sanering av området kan påsikt vara positivt för alla!

Landsbygdsperspektiv - Beslutet rör mark, ytvatten, sediment och grundvatten i jord och berg inom närbeläget område och bör skyddas. Risk för spridning av förorening till grundvatten bedöms vara försumbar p.g.a. den mäktiga lermoränen som fungerar som ett skydd.

Ekonomisk konsekvensanalys - Projektet finansieras till fullo med hjälp av statliga bidrag från Länsstyrelsen/Naturvårdsverket och kommer inte medföra kostnader för Region Gotland.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse TN 2022/2775 Samhällsbyggnadsförvaltningen daterad 2023-09-19
Förfrågningsunderlag, Länsstyrelsen, Ärende nr: 577-3360-2022 daterad 2022-07-05

Samhällsbyggnadsförvaltningen

Jenny Iversjö

Mark- och exploateringschef

Skickas till

Länsstyrelsen ref 577-3360-2022